

1944, 20. červenec. Moskva. — Depeše Kl. Gottwalda V. Noskovi do Londýna, zaslaná prostřednictvím československého velvyslanectví, vytyčující zásady prvních připravovaných opatření pro osvobozené území Československé republiky.

Tajné.

Z celé řady vážných důvodů je nemožné, aby někdo ze zdejších vedoucích soudruhů odjel do Londýna.¹ Považujeme však za možné a žádoucí, abychom byli o důležitých návrzích vlády a našich politických partnerů z Bloku závčas informováni cestou přes zdejší velvyslanectví. Jen tak se můžeme závazně vyslovit k jednotlivým otázkám, které jsou nyní u Vás předmětem jednání. Každý pochopí, že za ty či ony kroky, o nichž jsme nebyli ani závčas zpraveni ani

¹ Depeše je odpovědí na vzkaz V. Noska ze 6. července 1944, který zval Kl. Gottwalda do Londýna k politickým jednáním (viz Zd. Fierlinger, Ve službách ČSR, II. díl, str. 295).

skupině československých socialistů. Zřejmě se mu nelíbí, že jsme přibrali také Vido. Prý již slyší z několika stran, že tím vším, zejména přibráním Pácala a Vido, připravujeme novou stranu. Byl by nerad, kdybychom si počínali tak, jak to dělával Klofáč, který chtěl sbírat nalevo i napravo, jen aby zvětšil stranu a pak z toho byl mišmaš. Řekl jsem prezidentovi, že naprosto nám nejde o to, abychom zde již připravovali novou stranu. Trváme zásadně i prakticky na tom, že nijak nechceme prejudikovat tomu, co se stane se stranou socialistickou. (Prezident rozuměl, že jsem tím řekl, že se tady nebudeme spojovat v nějakou užší formaci se sociální demokracií.) Pácala a Vido jsme nevzali ani jako hospitanty, nýbrž jako ty, kteří přátelsky chtějí s námi spolupracovat a kteří chtějí být informováni o tom, co se děje. Ostatně celé toto seskupování bylo nám vnuceno. Na druhé straně já sám jsem ve stálém styku s Němcem a Majerem a až se uzdraví, také ve styku s Bečkem a to za tím účelem, aby se připravovala dohoda a spolupráce s těmi sociálními demokraty, kteří se nespojí s komunisty. Mým cílem by bylo, říkal jsem, aby jádrem příští formace byli národní socialisté a sociální demokraté spolu s malozemědělci a inteligencí, pokud ovšem inteligence se nepřikloní jednak ke komunistům, jednak na pravici. Já sám nevěřím tomu, že by se mohlo podařit vytvořit jednotnou stranu s komunisty a domnívám se, že vedle komunistů, kteří budou posílení přívrženci jiných stran, vytvoří se velká nová strana, která půjde od sociálních demokratů až po drobné zemědělce u agrárníků a lidovců.

Prezident mně na to říkal, že se mu také zdá, že s komunisty se na jednotné formaci nedohodneme, ale přesto musíme počítat s tím, že heslo jednoty dělnictva a vůbec jednoty pracujícího lidu měst a venkova bude velmi přitažlivé. Proto po prezidentově mínění se má postupovat tak, aby bylo jasno, že když se to nepodaří, vinni a odpovědní zato budou komunisté a nikoliv my ostatní. Prezident je vůbec — říkal mně — hodně ustarán o tom, co a jak bude u nás doma. Nemáme, říkal, zapomenout na to, že všude kolem nás bude rozvrat a hrozné vnitřní zmatky, také Francie bude dost dlouho ve vnitřních zmatcích a vůbec se ještě nedá odhadnout, jak se věci ve Francii budou vyvíjet. Za těchto okolností bude to také u nás velmi těžké. A komunisté této celkové situace budou využívat. Mimoto komunisté by byli ohromně posíleni tím, kdyby u nás v zemi byla zároveň také Rudá armáda, zejména kdyby tam zůstala delší dobu.“ (AÚV KSČ Praha.)

⁴ Dopis dr. P. Drtiný reagoval na stále zjevnější skutečnost, že Stránský spojoval národní socialisty stále více s pravicí a seskupoval tak pravicový blok proti bloku socialistických stran. Přitom zaváděl ve skupině československých socialistů nedemokratickou autoritativní vládu úzké kliky.

V odpovědi Drtinovi 10. července 1944 Stránský znovu jasně vystoupil proti koncepci bloku socialistických stran a dokázal tak, že ve skutečnosti mu byly bližší zájmy velkoburžoazie, představované skupinou hospitantů, než zájmy pracujících: „Hospitanty naší skupiny jsou Slávik, Smetánka, Kleinberg. Slávik a Kleinberg nenáleží k žádné politické straně, Smetánka prohlašuje, že se chce vrátit k čs. národním socialistům, kde původně byl.

Pácal a Vido se účastní se souhlasem naší skupiny jejich porad, ale oba dva si zde organizují své vlastní politické skupiny; Pácal demokratické zemědělce, Vido politické živnostníky. S touto jejich činností nemá naše skupina co dělat. Jejich účast na našich poradách vítáme, protože se nám takto usnadňuje, aby oba tito členové Státní rady postupovali tam shodně s námi.

Ve Státní radě však stejně jako ve vládě naše skupina neuplatňuje a nemíní uplatňovat žádná stranická stanoviska a zřetele. Jsme v tom všichni zajedno a nemate nás, že jsme jediná politická skupina, která se v tom řídí intencemi presidenta republiky, neboť víme, že prezident i my jsme v lepší shodě s vůlí našeho lidu, než ti, kdo to zde dělají jinak. Naše skupina by ani nebyla vznikla, kdyby se po prezidentových moskevských poradách nebylo ukázalo, že užší součinností někdejších tří socialistických stran lze poněkud zmenšit nevýhody, s nimiž je spojena neúčast komunistů ve vládě. Ale právě proto bdíme — stejně jako komunisté a sociální demokraté — aby se zde neprejudikovalo rozhodnutí strany doma, a právě proto dbáme — lépe než komunisté a sociální demokraté — aby se zde neprejudikovala ani snaha po zjednodušení stranického rozvrstvení v obnovené republice.“ (AÚD KSČ Praha, f. 38., inv. j. 209, str. 52—53.)

při nich nebylo našeho hlasu dbáno, nám odpovědnost brátí nelze. Tak na př. vidíme, že nám nebyla dána příležitost vysloviti se předem k návrhu na jmenování vládního delegáta a jeho zástupce pro osvobozené území, ač jsme o to přímo žádali a času bylo dost.² Pokud se týká připravovaných dekretů pro osvobozené území, poukazujeme na náš dopis z prosince 1943.³ Návrhy v dopise obsažené byly předneseny prezidentu republiky a mají dosud plnou platnost. Máme za to, že všechna opatření, chystaná pro osvobozené území, mají být

1. nesena duchem, v jakém se vedlo moskevské jednání mezi prezidentem Benešem a námi,
2. nesmí být v rozporu s vůlí a touhami našeho lidu doma a ohrožovati tak národní jednotu a že

3. musí podporovati jednotný boj národa proti okupantům a zrádcům až do úplného osvobození celého území republiky. Všichni si musí být vědomi, že od uznávání všeobecných principů demokracie atd. je nutno přejít k praktickému jejich uplatňování a že by mělo neblahé důsledky, kdyby lid doma musel vidět, že se tak neděje. S naší strany nemůžeme brátí odpovědnost za nic, co by pod pláštíkem slovního uznání svrchovanosti vůle lidu vedlo prakticky k omezení a spoutání této lidové vůle.⁴ Litujeme, že nedošlo k vyslání delegace, zvolené svého času Státní radou. Doufáme, že delegace, která má být utvořena při vládním delegátu pro osvobozené území, bude svým složením a svými plnými mocemi natolik autoritativní, aby s ní bylo možné závažné politické jednání o všech aktuálních politických otázkách. Potvrďte příjem tohoto sdělení Gottwaldovi. Předal Fierlinger. Fierlinger.

AMZV Praha. Depeše došlé, 1944, čís. 1413 (Mos. 175). Záznam depeše. — Též Zd. Fierlinger, Ve službách ČSR, II. díl, Praha 1948, str. 295—296; Kl. Gottwald, Spisy XI, Praha 1955, str. 345—346.

² Viz poznámku čís. 2 k dokumentu čís. 35.

³ Viz dokument čís. 3.

⁴ Protože londýnská vláda svými některými autoritativními opatřeními v červenci a srpnu 1944 jasně prozrazovala svůj úmysl určovat další vnitropolitický vývoj v budoucím státě jiným směrem, než jak to odpovídalo situaci a úkolům, před kterými nový stát stál, zaslali komunističtí členové Státní rady v Londýně 16. 8. 1944 prezidentovi Benešovi tento protestní dopis:

„Vážený pane presidente!

Stojíme v předvečer osvobození republiky. Tato toužebně očekávaná radostná chvíle nám všem připomíná velikou odpovědnost za každý krok, který v této rozhodující době bude učiněn. Ve vědomí této odpovědnosti vůči našemu lidu doma rozhodli jsme se, že se obrátíme na Vás, pane presidente, tímto dokumentem, abychom jasně vyjádřili náš nesouhlas s některými důležitými opatřeními posledních týdnů. Jsme krajně znepokojeni — a jsme přesvědčeni, že s námi i jiné důležité složky a významní pracovníci národní fronty — způsobem, jak se rozhoduje o základních problémech boje za osvobození republiky, o zařizování nového života v naší osvobozené vlasti.

V návrzích na první opatření pro přechodné období jsme vycházeli z těchto hlavních zásad:

- a) Národní fronta, vytvořená v procesu nynějšího národně-osvobozeneckého boje československého lidu má mít své pokračování i při budování nového života v osvobozené vlasti,
- b) základním pilířem osvobozené republiky bude skutečná demokracie,
- c) všechna opatření musí se dít hned od počátku v duchu, jímž jsou ovládány nejširší vrstvy československého lidu a musí být prováděna lidmi, kteří svoji oddanost k národu všestranně osvědčili,
- d) přechod od okupačního režimu k novému životu má probíhat hladce a organizovaně,
- e) reakční klika agrárního, průmyslového a finančního velkokapitálu, která republiku zradila, bude zbavena moci.

Opakujeme důrazně tyto samozřejmé zásady, neboť celá řada opatření posledních týdnů je namířena proti jednotě národní fronty, je s to ohroziti organizovaný přechod k svobodnému životu a tak, že nejen nepomáhá těžce zkušnému našemu lidu, ale naopak představuje vážné překážky v cestě demokratické organizaci nového života.

Přes naše upozorňování a protesty nedošlo k nápravě, na naše návrhy není brán zřetel a proto upozorňujeme, jaké vážné následky takovýto postup může mít a prohlašujeme, že za opatření, učiněná bez dohody s námi, nebo dokonce proti našemu výslovnému protestu, nemůžeme převzít zodpovědnost.

Jde zejména o tyto otázky:

1. základní zákony nového života v republice,
2. jmenování nových členů Státní rady,
3. sestavení úřednické a vojenské delegace domů.

K bodu 1. Považovali jsme za jeden z úkolů zahraničního státního zřízení, aby ještě tady připravilo některé nejdůležitější zákony pro osvobozené území a tak zajistilo organisované budování nové veřejné správy. Uvítali jsme proto, pane presidente, Vaše Poselství ve Státní radě ze dne 3. února 1944 a prohlášení československé vlády ze dne 15. března, 16. dubna a 6. května 1944 o aktivním boji doma, budování ozbrojených oddílů a národních výborů a jejich činnosti a o potrestání válečných zločinců a zrádců. Nic nestálo v cestě, aby myšlenky, vyslovené ve Vašem Poselství, pane presidente, a ve vládních prohlášeních byly formulovány v krátké, jasné zákony resp. dekrety. Přesto jsme se však dostali do situace, že dnes několik dnů před odjezdem vládního delegáta domů není tato delegace vybavena zákonem o národních výborech, zákonem o zajištění a potrestání válečných zločinců a zrádců ani zákonem o nutných zásazích do hospodářství.

Sama Státní rada upozornila ve svých poradních zprávách jak je důležité, aby byl vytvořen zákonný podklad k opatřením v přechodném období pro budování nové, lidové správy a odstranění okupačního a zrádcovského režimu.

Proto opakujeme požadavek, aby byl urychleně vydán ústavní dekret o národních výborech, dekret o potrestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů a dekret o nutných zásazích do hospodářství.

K bodu 2. K největšímu překvapení jsme se dozvěděli o jmenování nových členů Státní rady za agrární skupinu. Nastává okamžik tvoření nové státní správy na domácí půdě a postupného likvidování státního zahraničního zřízení. Byla všeobecně přijata zásada, že toto zahraniční zřízení ve své funkci nebude přenášeno domů, že jeho působnost končí osvobozením republiky a že ani dnešní vláda, ani Státní rada jako orgány nemají jít domů. Vyskytují se však zjevy, ukazující, že tato zásada nemá být dodržena. Za těchto okolností považujeme rozšiřování Státní rady za politicky nesprávné. Tento krok je tím povážlivější, že byli jmenováni dva členové z agrární strany, která má největší podíl na naší národní katastrofě a z jejichž vedoucích řad vychází největší počet kolaborantů a zrádců. Jeden z jmenovaných, a to pan Čapek, byl dokonce členem výkonného výboru této strany a proti jeho činnosti v zahraničí byla snesena významnými politickými pracovníky obvinění nejvážnějšího rázu. Rozšíření Státní rady tímto směrem je v příkrém rozporu se smyšlením lidu doma i demokratické veřejnosti v zahraničí. Navrhujeme Vám, pane presidente, abyste tyto okolnosti uvážil a mandáty nové jmenovaných členů zrušil a Státní radu v tomto období již nerozšiřoval. Tento Váš krok, pane presidente, by působil k politickému uklidnění a přispěl by ku zpevnění národní jednoty.

K bodu 3. Jakmile se stávala aktuální otázka vyslání politické delegace a odborných sil na osvobozené území, navrhovali jsme, aby výběr byl řízen jedině z hlediska výsostných zájmů republiky a jejího lidu. Dožadovali jsme se na všech příslušných místech, aby delegace určená domů byla složena národnostně spravedlivě, to jest, aby v ní došla k výrazu jednota a rovnoprávnost všech slovanských národů republiky. Dožadovali jsme se, aby byli do delegace zařazeni lidé, kteří poskytují dostatečných záruk, že si budou počínati správně a to jak po stránce své odborné kvalifikace, tak i po stránce politické. To jest, aby to byli lidé s hlubokým porozuměním pro potřeby našeho domova, kteří svojí činností v zahraničí prokázali, že jsou prochnuti stejným duchem lidové demokracie jako ohromná většina lidu doma. Jen takoví lidé mohou přinést skutečnou pomoc novým orgánům moci a veřejné správy, to je národním výborům.

S politováním konstatujeme, že na naše vážná upozorňování a námítky nebyl brán zřetel a že připravovaná delegace vcelku — až na jednotlivce — neodpovídá těmto požadavkům. Je veliké nebezpečí, že delegace takto složená se dostane do rozporu s duchem a tužbami našeho domova. V delegaci jsou lidé, kteří nemají porozumění pro skutečnou demokracii a pro myšlenku národní jednoty.

Některé případy jsou pak přímo neudržitelné. Ve vojenské delegaci, která má budovat novou demokratickou armádu, jsou osoby, které svojí reakční činností vědomě rozvracely naši armádu v Anglii, organisovaly výstup z ní a přestup do jiné armády, organisovaly protižidovské štvánice a kampaň proti Sovětskému svazu.

Za práci v oboru sociální péče byl na příklad vytažen člověk z armády, který nikdy na takovém poli nepracoval.

Za ministerstvo vnitra je navržen úředník, na němž lpí vážné podezření z jeho činnosti v Polsku.

Organisování bezpečnosti má být svěřeno bývalému důstojníkovi, který za své činnosti v armádě veřejně zaujímal nejen protisovětský postoj, ale netajil se také tím, že je přívržencem vojenské diktatury a vytvoření „Slovanského bloku s Poláky proti bolševickému Rusku“.

Je ještě čas, pane presidente, aby složení delegace bylo změněno, aby z ní byly vyřazeny osoby, proti nimž byly vzneseny z různých stran vážné politické námítky.

Pane presidente, tento dopis Vám zasíláme po všestranné úvaze a považujeme splnění těchto tří hlavních požadavků za nutné ve snaze, aby bylo zabráněno politickým komplikacím doma i v zahraničí. Činíme tak touto formou, poněvadž naše dosavadní zákroky zůstaly bez účinku.

V dokonalé úctě:

Václav Nosek (v. r.)

Josef Valo (v. r.)

Anežka Hodinová (v. r.)

Ivan Petruščík (v. r.)

za: Karel Kreibich V. Nosek (v. r.)

P. S. Dopis podobného znění zasíláme vládě RČS k rukám p. min. předsedy Msgr. Šrámka.“ (SÚA Praha, PMR — L, sign. 3838/44/D.)

1944, 25. červenec. Londýn. — Ze zápisu diskuse v politickém výboru Státní rady k osnově dekretu presidenta republiky o retribuci.¹ Komunističtí zástupci kritizují reakční stanovisko zástupců buržoasie, kteří usilovali, aby v nových soudních orgánech byl co nejméně zastoupen byrokratický živel a omezena účast zástupců lidu.

Referent prof. dr. Vl. Klecanda čte text §u 22. a své poznámky k němu.² Posl. J. Valo uvádí, že nutno si uvědomit, že jde o soudy politické, kde nezáleží tolik na právnickém posouzení případů, jako na jejich politickém hodnocení. Následkem toho má podle jeho názoru veřejný žalobce být osobou politickou. To ovšem nevylučuje, že může být také znalý práva. Řečník jen pochybuje, že každý prokurátor bude vhodnou osobou, která bude s to, aby politicky chápala úkoly veřejného žalobce v těchto politických procesech. I když tyto věci nelze říci přímo v zákoně, nutno najít takové řešení, které vyhoví požadavkům situace. Sen. K. Kreibich považuje funkci veřejného žalobce za velice důležitou. Ze zkušenosti a zejména z charkovského

¹ Jedná se o dekret presidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl. ze dne 1. února 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, jehož vydání se dlouho vleklo a který byl přijat až po dlouhých a ostrých diskusích mezi komunisty a představiteli buržoazního odboje. Osnovu dekretu vypracoval Stránský v červnu 1943 a odevzdal ji prezidentovi. Státní rada projednávala osnovu v šesti schůzích od 3. prosince 1943 do 2. února 1944 a pak opět až do 26. června 1944. Po připomínkách se pak losnova dekretu začala projednávat znovu.

Buržoazní představitelé se stále snažili hledat formulace, které by umožnily zachránit před potrestáním alespoň určitou část kolaborující české a slovenské buržoazie. Zvláště významné místo hrála v jejich úvahách otázka „neodolatelného donucení“. Soudili, že ten, kdo ve své vynucené součinnosti byl nedobrovolnou obětí a ne ochotným a zrádným pomocníkem, „má být zproštěn viny“. A za takové ubohé oběti považovali buržoazní politikové i Háchu, některé členy protektorátní vlády a vyšší státní úředníky.

Ostrá třídní srážka o vydání tohoto dekretu pokračovala i v druhé polovině roku 1944. Jak informoval Klecanda československé socialisty na jejich 14. poradě dne 16. 6. 1944 (AÚD KSČ Praha, f. 38, inv. j. 210, str. 225), prohlásil prezident Beneš po invazi západních spojenců do Francie, že dekret nepodepíše. Když se potom retribuční dekret projednával na plenární schůzi Státní rady dne 28. 9. 1944, hlasovali agrárníci Čapek, Hodža, Míšek a dále Radakovič, J. Pauliny-Tóth a Vído vyzývavě proti.

Pod vlivem válečných událostí, když se již celkem zřetelně ukazoval lidový charakter budoucího Československa, však prezident Beneš konečně dekret podepsal. Podepsání dekretu bylo vyhlášeno 28. 2. 1945, když kancelář presidenta republiky oznámila předsednictvu Státní rady, že prezident prý dekret podepsal již 1. února 1945.

Na nátlak komunistických zástupců byla do dekretu proti dosavadním právním zvykostem pojata i preambule, ve které je ve stručnosti vysvětlen politický význam dekretu a v níž se mimo jiné říká: „Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali nebo asistovali i zpronevěřilí občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojít zaslouženého potrestání bez průtahů.“ (Dekret presidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl.). V dekretu byla zdůrazněna i účast lidu v soudnictví, neboť podle § 21 mimořádné lidové soudy měly vykonávat svoji pravomoc v tříčlenných senátech, skládajících se z jednoho soudce z povolání (navrženého ONV) a dvou soudců z lidu, navržených též ONV, kteří měli být při jednání a rozhodování zcela rovnoprávní. Ke konečné formulaci dekretu významně přispěl i faktický vývoj na osvobozeném území, zejména nařízení SNR. Prakticky však dekret aplikován nebyl, neboť očista na Slovensku se prováděla podle nařízení SNR č. 33/1945 Sb. nar. SNR a v českých zemích se očista po osvobození uskutečňovala hlavně podle dekretů presidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a č. 17/1945 Sb. o Národním soudu. (Blíže viz SÚA Praha, SR-L, zápisy ze schůzí plenárních zasedání a zápisy ze schůzí politického výboru.)

² V konečné verzi byl tento paragraf publikován jako § 23, jehož 1. odstavec zněl: „Veřejné žalobce u mimořádných lidových soudů jmenuje vláda nebo z jejího pověření ministr spravedlnosti pro určité údobí, pro určité případy nebo pro celou dobu činnosti soudu z prokurátorů nebo z jiných osob, které dosáhly doktorátu práv, nebo složily tři státní zkoušky právní, nejméně však státní zkoušku judiční, pokud budou v seznanech, pořízených za tím účelem okresními národními výbory“ (dekret presidenta republiky č. 6/1945 Úř. věst. čsl.).